

голос”, редактор якого (М. Стахів) виступав активним поборником комуністичних ідей.

Список використаних джерел

1. Кoberський К. “Громадський голос” в роках 1907–1913 // К. Кoberський // Громадський голос. – 1925. – Ч. 1–2. – С. 4.
2. За свою справу! // Громадський голос. – 1931. – Ч. 11. – С. 2.
3. Робітнича справа // Робітнича справа. – 1928. – 5 листопада. – Ч. 1. – С. 2.
4. Галицький комуніст. – 1920. – 11 березня. – С. 2.
5. ЦДІАЛ України. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1261.
6. Наша мета. – 1924. – 8 червня. – С. 2.
7. Від саботажу до національної революції // Наша правда. – 1924. – № 2–3. – С. 2.
8. До П. Т. читачів і прихильників “Праці” // Праця. – 1928. – 2 вересня. – С. 1.
9. Програмові тези і організаційний статут. – [Б. р.]: Вид. Холмського повіт. комітету УСО “Сельсоюз”. – Ч. I. – С. 1.
10. Наші завдання // Наше слово. – 1927. – 29 травня. – С. 1.

References

1. Kobers'kyj K. “Gromads'kyj golos” v rokah 1907–1913 // K. Kobers'kyj // Gromads'kyj golos. – 1925. – Ch. 1–2. – S. 4.
2. Za svoju spravu! // Gromads'kyj golos. – 1931. – Ch. 11. – S. 2.
3. Robitnycha sprava // Robitnycha sprava. – 1928. – 5 lystopada. – Ch. 1. – S. 2.
4. Galyc'kyj komunist. – 1920. – 11 bereznja. – S. 2.
5. CDIAL Ukraїny. – F. 205. – Op. 1. – Spr. 1261.
6. Nasha meta. – 1924. – 8 chervnja. – S. 2.
7. Vid sabotazhu do nacional'noi' revoljucii' // Nasha pravda. – 1924. – № 2–3. – S. 2.
8. Do P. T. chytachiv i pryhyl'nykiv “Praci” // Pracija. – 1928. – 2 veresnja. – S. 1.
9. Programovi tezy i organizacijnyj statut. – [B. r.]: Vyd. Holms'kogo povit. komitetu USO “Sel'sojuz”. – Ch. I. – S. 1.
10. Nashi zavdannja // Nashe slovo. – 1927. – 29 travnja. – S. 1.

Begej I. I., Political Science, doctoral student, an assistant professor of social sciences, Lviv Institute of Banking of the University of banking NBU (Ukraine, Lviv), oleg-muravskiy@ukr.net

The periodic press of Ukrainian left parties in Galychina: features of distribution, influence on the population of region

Analysed to the feature of distribution in Galychina of newspapers, postals, appeals of parties of the left political spectrum (Communist party of East Galychina, Communist party of Western Ukraine, Flow-overalls, Ukrainian social democratic party, Ukrainian radical party, Ukrainian socialistic-radical party, Ukrainian party of labour) in an intermilitary period of XX of century. Certainly them thematic maintenance, influence on the population of region. Methodology of the article is based on principles of objectivity, historical method, system and complexity. An author is apply principles of scientific character and objectivity. The scientific and special historical methods of generalization and systematization of the same type facts are used. At exposition of material problem-chronologic approach is applied. Primary purpose of secret service – to describe the value of the periodic press of parties of Ukrainian left parties in distribution of socialistic and communist ideology in Galychina in Poland.

Keywords: political party, newspaper, postal Ukrainian left.

Бегей И. И., кандидат политических наук, докторант, доцент кафедры общественных дисциплин, Львовский институт банковского дела Университета банковского дела НБУ (Украина, Львов), oleg-muravskiy@ukr.net

Периодическая пресса украинской левицы в Галичине: особенности распространения, влияние на население региона

Проанализировано особенности распространения в Галичине газет, открыток, партий левого политического спектра (Коммунистической партии Восточной Галичины, Коммунистической партии Западной Украины, Сель-Робу, Украинской социал-демократической партии, Украинской радикальной партии, Украинской социалистически-радикальной партии, Украинской партии труда) в междувоенный период XX ст. Определено их тематическое содержание, влияние на население региона. Методология статьи базируется на принципах объективности, историзма, системности и комплексности. Автором применены принципы научности и объективности. Используются общенаучные и специальные исторические методы обобщения и систематизации однотипных фактов. При изложении материала применен проблемно-хронологический подход. Основная цель разведки – охарактеризовать значение периодической прессы партий украинской левицы в распространении социалистической и коммунистической идеологии в Галичине.

Ключевые слова: политическая партия, газета, открытка, украинская левица.

* * *

УДК 398.33

Біляковський П. В.
молодший науковий співробітник,
Інститут народознавства НАН України
(Україна, Львів), petyab2@gmail.com

САМОБУТНІСТЬ НАРОДНИХ МЕТОДІВ МЕТЕОПРОГНОЗУВАННЯ. СПЕЦИФІКА ЛОКАЛЬНИХ ПРИКМЕТ УКРАЇНЦІВ КАРПАТ

Досліджуються джерела поширення народних методів передбачення погоди. Проаналізовано теорію запозичення метеорологічних знань селянами з господарських порадишків та інших видань XVIII–XIX ст. Зіставлені дані цих видань з традиційними методами передбачення. Визначено та досліджено основні види локальних метеорологічних прикмет українців Карпат. Доведено можливість їх виникнення на невеликих територіях.

Ключові слова: погода, передбачення, прикмета.

В останні десятиліття поживалось зацікавлення народною культурою українців. В коло наукових зацікавлень етнологів потрапили і народні способи завбачення погоди. Так, метеорологічні прикмети є об'єктом дослідження сучасних етнологів Оксани Федорів [27], Олександра Васяновича [14], Світлани Боян [13], Ганни Скрипник [24], які розглядають їх побутування у поліщуків, бойків та українців загалом. Проте, попри значну кількість публікацій присвячених народному метеопрогнозуванню, такі моменти як, теорії поширення метеорологічних знань та їх відповідність з фактичним матеріалом виявленим в українців були упущені науковцями.

В пропонованій статті ми б хотіли дослідити самобутній характер народних методів передбачення погоди та на прикладі матеріалів що походять з теренів Бойківщини, Гуцульщини та Лемківщини продемонструвати можливість їх виникнення навіть на невеликих територіях.

Джерельною базою дослідження слугують аналітичні, науково-популярні та періодичні видання XIX–XXI ст. а також дані польових етнографічних експедицій проведених особисто автором впродовж 2005–2013 рр. *

Народні прикмети є особливим жанром народної творчості. Будучи пов'язаними з уявленнями людини про навколишній світ, вони несуть у собі пізнавальний потенціал, мають велику етнографічну, мовознавчу та художню цінність [26]. Окрім власне прогностичного матеріалу, прикмета несе інформацію про флору та фауну території, де вона виникла, вказує на основні види господарських занять, ландшафтні особливості тощо; виражає специфіку діалекту та, подекуди, відображає залишки світоглядних вірувань й уявлень.

Згідно з тлумачним словником української мови, прикметою вважають те, “що є передвістям чого–

* Під час проведення дослідження було обстежено окремі населені пункти у Верховинському, Косівському, Богородчанському р-нах Івано-Франківської обл.; Великоберезняському, Перечинському, Міжгірському, Воловецькому та Рахівському р-нах Закарпатської обл., Самбірському та Дрогобицькому р-нах Львівської області; Путильському та Вишницькому р-нах Чернівецької обл.

небудь” [15, с. 1118]. Тому під погодною прикметою слід розуміти будь-які народні спостереження, які лягли в основу метеопрогнозуючих формул та вербально виражені у формі, наближеній до прислів'я чи приказки.

Накопичення метеорологічних знань проходили поряд з розвитком головних галузей господарства – хліборобства, скотарства, і були нерозривно пов'язані з розвитком природничих наук – астрономії та географії.

Поширення значної кількості погодних прикмет, які відображали результати народних спостережень за погодою, на думку природознавців, припадає на період середньовіччя. Впродовж віків комплекси народних прикмет і завбачень погоди доповнювались, удосконалювались і передавались від покоління до покоління. Власне до середини XVIII ст. такий спосіб визначення атмосферних змін був домінуючим. Адже наукова метеорологія почала активно розвиватись з XVIII ст., а перші мережі метеорологічних станцій з'явилися відносно пізно – у другій половині XIX ст. [20, с. 19].

У XVI–XVIII ст. у Західній Європі стають популярними довідники про явища природи – т.зв. планетники, громники, місячники, календарі. Складені у вигляді господарських порадишків, вони вміщували прикмети, за допомогою яких можна було передбачити зміну погоди, визначити час посіву зернових культур, з'ясувати час затемнення місяця та сонця тощо. Значна кількість прикмет, які у цілому збігалися з етнографічним матеріалом, зафіксованим дослідниками наприкінці XIX – на початку XX ст., зумовила виникнення низки гіпотез, які пояснювали різноманітність народних методів метеопрогнозування впливом античної традиції. Зокрема, як вказував відомий етнограф Петро Іванов (1837–1931), “можна припустити, що більшість малоруських аграрних прикмет має своїм найближчим джерелом давній римський культ і, зокрема, давній римський календар. Звичайно, зараз важко, а точніше практично неможливо, довести вплив римських ауспцій на теперішні народні прикмети по птахам чи по нутроцях кабана. Але коли ми і в наш час знаходимо в народних грамотіїв списки календарів минулого століття, і коли ми знаємо, що рукописні календарі, які були у вжитку в Польщі в XVIII ст., вміщували ті ж свідчення про вплив планет і місяця на людину і погоду, які потім повторюються з незначними змінами в календарях XVI, XVII і навіть XVIII ст., то мимоволі складається не лише припущення про можливість впливу римського державного культу на слов'ян, а й навіть і впевненість в неминучості такого впливу і збереження його слідів в народній пам'яті” [23, с. 20].

Відмінну позицію стосовно цього питання займав польський етнолог Казимир Мошинський (1887–1959). Учений хоча й визнавав можливість переходу способів передбачення з друкованих календарів “від дідичів до економів, а від них в народ”, проте відзначав і велику кількість прикмет, що склалися саме в народному середовищі [39, с. 49].

Для того, щоб визначити ступінь впливу друкованих календарів, громників та господарських практик на народне метеопрогнозування, ми здійснили типологічне зіставлення етнографічного матеріалу з даними,

вміщеними у друкованих виданнях XVIII–XIX ст. Так, відомості, які дозволяли передбачити погоду і містились у порадишках та календарях, можна розділити на три групи.

Комплекси календарних прогнозів, які містили прикмети, прив'язані до окремих днів у році. Це переважно зразки довготермінових передбачень. Більшість з цих прикмет приурочена до католицьких свят. Вони не співпадають з тими, що побутували серед українського населення, яке сповідувало східний обряд.

Проте зустрічаємо способи метеопрогнозування, які й досі побутують у Карпатах. Це, зокрема, передбачення погоди на рік наперед шляхом спостережень за нею у визначений період часу. В опрацьованих “Господарських практиках” воно приурочене до 13–25 грудня (13 грудня– грудень, 14 грудня – січень і т.д.) [29, с. 10; 40, с. 180]. Такі ворожіння відомі народам Центральної Європи і засвідчують віру в те, що за допомогою моніторингу погоди в перші дні року можна передбачити її на весь рік наперед [25, с. 60]. У Карпатах ця прикмета належить до загальновідомих, однак набуває локальних особливостей, що виражаються у визначенні дня, у який слід було розпочинати спостереження.

Важливе місце в довготерміновому прогнозуванні займають прикмети, пов'язані з першим громом. У господарських практиках і громниках також знаходимо подібні ворожіння. Проте вони значно відрізняються від тих, що фіксувались безпосередньо у народному середовищі. Так, у “Южнорусському громнику”, опублікованому Іваном Франком, акцент зроблено на факті прояву цього явища у певному місяці. Скажімо, якщо “загримитмца Генваря, обилія много будет воеммирѣ. А шевелми загримитъ, то велика будет пагуба [...] Аще загримитмца Марта, будет тишеницѣ много, вина и масла. Аще помалу загримит, то будет немирь” [22, с. 483]. В господарських практиках 1740 та 1808 рр. подібне ворожіння залежало від того, через яке сузір'я у момент грому проходив місяць. Так, якщо гриміло у січні в ті дні, “коли м(ѣся)ць есть в Воднику, велику шкоду в оурожаехъ значить” [29, с. 5]. Натомість у народних прикметах грим з астрономічними даними не зіставляється. Прогностична здатність залежить від того, чи загримить до Благовіщення (а не конкретно в певному місяці) або ж від природних ознак: наявності трави чи листя на деревах. Якщо гриміло до Благовіщення “на голе дерево” чи “на худобу в стайні”, – це могло віщувати посуху, голод та неврожай.

Короткотермінові прикмети, що дозволяли передбачити погодні зміни за допомогою спостережень за небесними світилами, станом неба, домашніми тваринами. Аналізуючи ці зразки та порівнюючи їх з наявним фактичним матеріалом, як зібраним в наш час, так і наведеним в етнографічних джерелах XVIII ст., спостерігаємо декілька особливостей, які, на нашу думку, підтверджують самобутній характер прикмет–передбачень. Перш за все, це різноманітність методів народного метеопрогнозування. Кількість можливих об'єктів для моніторингу і, відповідно, для прогнозу була і є надзвичайно широкою, і лише частина з них описана в друкованих календарях.

Наявність однакових прикмет у “масових” виданнях та в етнографічних записах не обов’язково свідчить про можливе запозичення. Ці прикмети, без сумніву, могли скластися і на місцевому ґрунті, адже прикмети за сонцем, місяцем, зірками чи туманом, які, як правило, вміщувались у порадики, базуються на універсальних метеорологічних закономірностях. Завдяки своїй достовірності вони поширені у багатьох народів світу*.

Можливість створення прикмети на локальному ґрунті доводять зразки метеопрогнозувань, у яких яскраво вираженою є їх локальна специфіка. Це насамперед передбачення, здійснені за допомогою своєрідних місцевих ознак: осідання туману на певну гору, крик птахів чи тварин з певного боку лісу, шум річки на окремому відрізьку тощо. Такі прикмети відсутні в опрацьованих нами календарях та господарських практиках. Пов’язаними з місцевими ознаками є прикмети, які виражають господарську специфіку певної території. У Карпатах такими передбаченнями є спостереження за свійськими тваринами під час випасу в гірській місцевості, передбачення під час заготівлі сіна тощо†.

Зауважимо, що окремі передбачення мають яскраво виражений індивідуальний характер. Так, під час проведення опитувань респонденти часто зазначають, що цю прикмету вони вивели самостійно, на основі спостереження за сонцем, місяцем, домашньою твариною тощо. Хоча при зіставленні таких індивідуальних прикмет з наявним фактажем з інших сіл чи навіть районів простежується схожість, а часом й ідентичність, проте суб’єктивна вказівка інформаторів на власний досвід є ще одним доказом самотності прикмети.

Приписи, якої погоди слід очікувати у певний час. Такі прогнози будувались на уявленнях про циклічність та повторюваність погоди через певні проміжки часу. Частина таких припущень напряду пов’язана з формулюванням “згідно зі 100–літнім календарем”‡. Ці передбачення не мали нічого спільного з народними прикметами і “віщували” типову погоду для певного місяця. В окремих календарях такі прогнози робили на чверті, згідно з фазами місяця, в інших – на окремі дні. Яскраво демонструє такий спосіб визначення атмосферного стану запис у Краківському календарі на 1837 р. Згідно з ним, у січні слід було очікувати перших шість днів нового року стабільну морозну погоду, 7, 8 і 9 дні – мороз та снігопади, 10 та 11 – мороз, 12 та 13 – вітер, снігопад та мороз, 13 та 14 – завірюха та сніг, 16, 17 та 18 – люті морози, 19 та 20 – снігопад з вітром. Відзначимо, що подібні прогнози

масово зустрічаються в календарях XIX ст. [30; 31, s. 7–18; 32, s. 4–11; 33, s. 6–33; 34, s. 6–18; 35, s. 4–10; 36, s. 6–29; 37, s. 8–30; 38, s. 19–42].

Вірогідно, що саме часте неспівпадіння прогнозів зумовило скептичне ставлення селян до літератури такого типу. Це знайшло своє вираження у народних приказках “*Бреше, як календар*” [16, с. 181]; “*На селі дохтор – піч, а свиня – астроном*” [17, с. 37]; “*Мокне моє сіно, най же мокне календар*” [17, с. 546] та пов’язаних з ними анекдотами, які власне й ілюстрували народні погляди на те, хто і яким чином складає ці календарі [18, с. 134–135]. Цікавим є й те, що в окремих оповідях прямо протиставляються народні способи передбачення бурі з астрологічно–астрономічними методами. Такий мотив міститься у поширеному в Карпатах анекдоті про Астронома (планетника). Подорожній астроном попросився на ніч до селянина і вирішив ночувати на подвір’ї, оскільки виворожив собі хорошу погоду на ніч. Незважаючи на те, що господар попереджував його про можливу негоду, він залишився надворі і дощ намочив його. Господар при цьому зробив правильний прогноз за поведінкою свині [17, с. 37; 18, с. 135; 1, арк. 11].

Повертаючись до короткотермінових методів завбачення погоди зазначимо, що порівняння фактичного матеріалу виявленого у Карпатах з відповідними джерелами з інших теренів України засвідчує подібність більшості методів. Це, очевидно, пов’язано з: тим що ці прикмети базуються на універсальних метеорологічних закономірностях (зміні вологості повітря перед дощем, видимості небесних світил в переддощову чи передвітряну погоду і реакції на ці закономірності рослин та тварин), однорідністю флори та фауни. Такі прикмети мають, підтвержену науковцями–природознавцями, раціональну основу.

Проте, попри універсальність фізичних та біологічних законів окремі способи метеопрогнозування (навіть ті, які відбивають універсальні метеорологічні закономірності) набувають локальних ознак. Ця локальність доводить автентичність народних способів метеопрогнозування, засвідчує можливість їхнього виникнення навіть на невеликих за площею територіях. Часто такі прикмети мають вузьке прогностичне значення, яке може не поширюватися за межі населеного пункту, де виникла та побутує прикмета. До своєрідних карпатських способів передбачення погоди зараховуємо ті, що відображають традиційний господарський уклад сільського населення або ж відмінні за своїм змістом від прикмет з рівнинних територій. Зважаючи на це, виділяємо такі групи локальних прикмет.

1. Передбачення, які базуються на універсальних метеорологічних закономірностях, проте відображають пристосування цих закономірностей до гірських умов. При цьому така прикмета може бути загальновідомою у Карпатах, але не зустрічається у місцевостях, віддалених від гір. Типовими зразками таких прикмет є передбачення, засновані на видимості гір, які були зафіксовані у прикарпатських районах Східної Бойківщини§: “*Як гори ясні, але так ніби*

* Значна кількість прикмет, які ілюструють побутування окремих методів метеопрогнозування у різних народів світу, див.: *Ермолов А.* Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах, поговорках, приметах [21].

† Докладніше про прикмети такого типу йдеться у наступних частинах пропонованого дослідження.

‡ Столітній календар – система передбачення погоди та врожаю, складена астрономом Кнауером. Згідно з нею, існує семирічний погодний цикл, тобто кожних сім років погода має властивість повторюватись. Для полегшення розрахунків, Кнауер розмістив роки відносно сонця, місяця і п’яти основних планет (Сатурна, Юпітера, Марса, Венери та Меркурія). Згідно з його спостереженнями, рік Венери завжди є мокрим і неврожайним на пшеницю, рік Сатурна – холодним з важкою, затяжною зимою.

§ Зважаючи на певні відмінності в традиційній культурі бойків дослідники умовно поділяють їх етнографічну територію на три

близенько, то погода зміниться, на дощ” (Хмелівка Бог. Ів.) [10, арк. 10]; “Як гори чистенечкі, такі, що видно далеко–далеко, то обов’язково буде дощ” (Підмонастирок Дрб. Льв.) [12, арк. 69]*. Такі спостереження відомі й іншим європейським народам, які проживають у безпосередній близькості до гірських масивів [39, s. 48].

До цієї ж групи відносимо спостереження за худобою під час випасу. Гірський ландшафт та вроджені інстинкти самозбереження зумовили виникнення низки таких прогнозів: “Кони, як чують, що буде погода файна, тойдутьверьх, віхотет на грунь, – там пасут. Аскчуют, що буде негода, то сі спускают долів, то цеозначає, що через день–два будет негода” (Рахів Рхв. Зк.) [3, арк. 105]; “Дивились за худобою, як іде д’гори, то буде погода. А як іде в долину, то буде на годину, це дожджі будуть” (ДовгопілляВер. Ів.) [6, арк. 17].

2. Вузьколокальні прикмети. До них зараховуємо прогнози, які стосуються лише тієї місцевості, де вони виникають. Як правило, така прикмета є пов’язаною з певною природно–географічною особливістю території, де вона побутує, а саме: з гірськими вершинами, порогами на річці, окремими представниками фауни тощо. Для Карпат найпоширенішими та типовими є локальні спостереження за тим, як осідає туман. Оскільки основою метеопрогнозу виступає висота його розміщення, за основу спостереження використовують як міру: певну вершину, полонину, сусіднє село (його видимість). Це знаходить своє відображення у таких прикметах–спостереженнях: “Буде дощ, бо ймивсямрак до Смерека† (Присліп Мжг. Зк.)” [5, арк. 54]; “Якщо Кваси (с. Кваси Рхв. Зк. – П. Б.) вкриті туманом, значить буде ясна погода. Як Кваси стоять, що нема туману, всьо буде дожджити” (Росішка Рхв. Зк.) [8, арк. 46]; “Як Говерла чиста, то не буде дощю. Як ловиться до неї туман, хмари, то скоро буде дощч, за дві години приходит” (Лазецина Рхв. Зк.) [3, арк. 5].

Вузьколокальний характер мають народні прикмети, пов’язані з поширенням звуку. Шум лісу та річки, гул поїзда біля найближчої станції – все це було підставою для передбачення зміни погоди. Зазвичай такі прикмети віщували дощі. Це пов’язано з тим, що внаслідок

підвищення вологості повітря перед дощем виразніше чути віддаленіші звуки: “Кидь дуже чути ріки, то вже гварятьлюде, то буде дождь” (Стужиця ВлБ. Зк.) [4, арк. 14]; “Як дуже чути поїзд, що йде в Румунії поїзд, дуже звук, то тоже на дощ” (Луг Рхв. Зк.) [8, арк. 34]. Цей різновид локальних прикмет є загальновідомим і в інших етнографічних районах України.

Особливу групу локальних прикмет складають спостереження за дикими тваринами. Основою метеопрогнозу тут виступає не лише прояв певної дії (польоту, крику, співу тощо), а й її місце: “Цапи, кози як рекают з тої сторони (захід), то це на дощ, а як на цій сторони (схід), то це на погоду” (Прокурава Кос. Ів.) [7, арк. 22]; “Чорний бузьок, то якщо він летить догори річки, то буде сльота” (Мишанець Стс. Льв.) [9, арк. 21]; “Якщо чапля летить вниз річки, то буде дощ, а як вверх, то випогодиться” (Люта ВлБ. Зк.) [4, арк. 74].

Такі прикмети не зустрічаються у кожному населеному пункті і на перший погляд здаються нераціональними. Проте, при зіставленні їх з іншими народними прогнозами, які побутують на цій же території, можемо прослідкувати певні закономірності. Так, у Карпатах, зокрема на Гуцульщині та Бойківщині, й досі вважають, що негоду слід очікувати зі заходу. Це підтверджують народні спостереження за напрямом вітру. Тому підвищена чутливість тварин до метеорологічних змін і їхня реакція на холодний західний вітер могли спричинити виникнення місцевих прогнозуючих формул. Стосовно польоту птахів вниз чи вгору ріки, то цей прогноз, можливо, пов’язаний з поведінкою земноводних, якими харчуються журавлі та чаплі.

3. Формули прогнозування, які свідчать про господарське спрямування населення певної території, проте можуть бути відомими і в інших етнографічних районах. Так, у Карпатах, попри наявність загальновідомих в Україні прикмет, пов’язаних з поведінкою великої рогатої худоби, зустрічаємо велику кількість прогнозів, пов’язаних з вівчарством та заготівлею сіна. Наприклад: “Барани гуляють – це на вітер” (Чорна Тиса Рхв. Зк.) [8, арк. 66]‡; “Єк при клепаню коса тверде – то на погоду, а екизмнекає – на погоду” (Гуцульщина) [28, с. 75]; “Коли косарі косять, а коса почорніє від соків трави (коса ся захмарить), кажуть, що буде слота; коли коса блищить, буде погода” (Гуцульщина) [41, s. 266].

4. Прикмети, які оперті на загальновідомі об’єкти спостереження, проте територіально відрізняються. Порівняно невелику групу прикмет складають ситуативні спостереження за зірками. Як правило, прогнози робили на основі спостережень за їхньою видимістю, яскравістю та густиною на небі. Ця група прикмет базується на спостереженнях за чистотою неба. Однак відзначимо, що лише у Карпатах всіяне зірками чисте небо могло віщувати дощову погоду. Так, селяни помічали: “Як дуже густо зір на небі, то буде дощ” (Хмелівка Бог. Ів.) [10, арк. 20]; “Як ясні зорі – на погоду, а як так густо – на дощ” (Яблунька Бог. Ів.) [10, арк. 60]; “Якщо вночі зірок рідко на небі, зріджено виділяються, значить буде погода, кидь густо, то буде дощ” (Тишів Вол. Зк.) [1, арк. 33]. Свідченням

частини: західну (Турківський, більша частина Старосамбірського, південна смуга Дрогобицького та Самбірського районів Львівської області та північна частина Великоберезнянського району Закарпатської області); центральну (Сколівський, південна смуга Стрийського районів Львівської області та західна частина Долинського району Івано–Франківської області та Воловецький район Закарпатської області); східну (північна частина Міжгірського району Закарпатської області, східна частина Долинського та південно–західна частина Рожнятівського, центральна та північна частина Богородчанського району Івано–Франківської області).

* Тут і далі для позначення адміністративних одиниць рівня області та району будемо використовувати наступні скорочення: Івано–Франківська область – Ів., Богородчанський район – Бог., Верховинський район – Вер., Косівський район – Кос., Долинський район – Дол.; Львівська область – Льв., Дрогобицький район – Дрб., Самбірський район – Сmb.; Закарпатська область – Зк., Воловецький район – Вол., Міжгірський район – Мжг., Перечинський район – Пер., Великоберезнянський район – ВлБ., Рахівський район – Рхв.; Чернівецька область – Чр., Вишницький район – Виж., Путильський район – Пут. Назву населеного пункту подаємо повністю.

† Смерек – гора, неподалік с. Присліп (Мжг. Зк.).

‡ Коли не пасуться, а ходять по пасовиську.

розвинених астрономічних знань горян виступають прикмети, основані на спостереженнях за розташуваннями сузір'їв. Відповідні зразки фіксуються переважно на Гуцульщині й відсутні в опрацьованих нами матеріалах з інших етнографічних районів України: *“Як ідуть Косарі*тоти, то як вони повертаються хвостом долину, то на дощ. Аектота коса підіймлена до гори, то на погоду”* (Гута Бог. Ів.) [2, арк. 16]; *“ЄкКосарі сходили раніше у погоднуднину, то спостерігали на погоду, а екзахмуренівіходет, то може бути злива”* (Яблушка Бог. Ів.) [2, арк. 84].

Короткотермінове прогнозування погодних змін здійснювали за допомогою вітру. Найчастіше звертали увагу на його напрям. Такі прикмети є поширеними в Україні і також виявляють локальні особливості, які, щоправда, є характерними для великих за площею територій. Так, у Карпатах вважали, що західний вітер передвіщає дощ, а східний – посуху. Це підтверджують такі прикмети–спостереження: *“Західний вітер несе дощову погоду”* (Черхавасмр. Ів.) [11, арк. 11]; *“Вітер з–під сонця дує на хорошу погоду”* (Лемківщина) [19, с. 157]. Аналогічно передбачали зміну погоди і на Поліссі [14, с. 44]. Натомість на Слобожанщині дощову погоду віщував вітер з півдня, а західний свідчив про її зміну [23, с. 28].

Вищевикладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Друковані календарі, господарські порадики та громники суттєво не вплинули на поширення метеорологічних знань. Адаже наявний фактографічний матеріал демонструє можливість виникнення короткотермінових прикмет–передбачень на місцевому ґрунті та неспівпадіння об'єктів спостереження та дат, у які воно відбувалось при довготермінових прогнозах. Це вказує на те, що народні методи прогнозування погоди склались на основі багатвікових спостережень людини за циклічними явищами природи, та, попри власне прогностичну складову, відображають господарський досвід населення певної території.

Список використаних джерел

1. Архів ІН НАН України. – Ф.1. – Оп. 2. – Спр. 620. – 67арк.
2. Там само. – Спр. 654. – 132 арк.
3. Там само. – Спр. 658. – 173 арк.
4. Там само. – Спр. 691. – 142арк.
5. Там само. – Спр. 692. – 57арк.
6. Там само. – Спр. 693. – 35арк.
7. Там само. – Спр. 694. – 42 арк.
8. Там само. – Спр. 695. – 80 арк.
9. Архів ЛНУ імені Івана Франка. – Ф.119. – Оп. 17. – Спр. 118–Е. – 27 арк.
10. Там само. – Спр. 251–Е. – 63 арк.
11. Там само. – Спр. 381–Е. – 28 арк.
12. Там само. – Спр. 392–Е. – 97 арк.
13. Боян С. Знання метеорологічні в народному календарі бойків [Електронний ресурс] / С. Боян. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nikr_2013_22-23_14.pdf
14. Васянович О. О. Народна метеорологія українців Центрального Полісся кінця XIX – поч. XXI ст. : дис. ... канд. іст. наук за спец. 07.00.05 – етнологія / Олександр Олександрович Васянович. – Київ, 2006. – 211 с. (на правах рукопису).
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728с.
16. Галицько–руські народні приповідки. У 3 х т. / зібрав,

упорядкував і пояснив др. І. Франко. – 2–е вид. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – Т.1. – 831 с.

17. Галицько–руські народні приповідки. У 3 х т. / зібрав, упорядкував і пояснив др. І. Франко. – 2–е вид. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – Т.2. – 818 с.

18. ГнатюкВ. Галицько–руські анекдоти / Володимир Гнатюк // Етнографічний збірник. – Львів, 1899. – Т. VI. – 373с.

19. Е.Ф. Об угрорусах / Е.Ф. // Наука. – Вена, 1893. – С. 148–162.

20. ДашкоН.А. Курс лекцій по синоптической метеорологии / Н. А. Дашко. – Владивосток: ДВГУ, 2005. – 523с.

21. ЕрмоловаА. Народная сельскохозяйственная мудрость в пословицах, поговорках, приметах / А.Ермолов. – Санкт–Петербург, 1905. – Часть IV: Народное погодоведение. – 469с.

22. Мирон [Франко І.] Южнорусскийгромник/ Мирон // Киевская Старина. – Киев, 1892. – Вып.3. – С.482–484.

23. П.И. [Петр Иванов] Кое–чтоиз народных примет, касающихся погоды и урожая: (Материалы для характеристики мировоззрения и быта крестьян Купян. уезда) / П. И[ванов] // Этнографическое обозрение. – 1897. – Кн.33. – №2. – С.17–43.

24. Скрипник Г. Народна метеорологія / Г. Скрипник // Українці: історико–етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське народознавство, 1999. – Кн.2. – С.284–285.

25. ТокаревС.А. Приметы и гадания / С. А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Исторические корни и развитие обычаев. – Москва: Наука, 1983. – С.55–67.

26. Тонкова Е. Е. Народная примета с позиций лингвокогнитивистики и лингвокультурологии: дисс. ... канд. филол. наук по спец. 10.02.01. – русский язык [Електронний ресурс] / Елена Евгеньевна Тонкова. – Белгород, 2007. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/narodnaaya-primeta-s-pozitsiy-lingvokognitivistiky-i-lingvokulturologii>. (на правах рукописи).

27. Федорів–Ходак О. Народні прикмети передбачення погоди за сонцем та місяцем / Оксана Федорів–Ходак // Українська народна енциклопедія. – Львів: Червона калина, 1996. – С. 536–574.

28. Шекерик–ДониківП. Рік у віруваннях гуцулів (вибрані твори) / Петро Шекерик–Доників. – Верховина: Гуцульщина, 2009. – 352 с.

29. Яворській Ю. А. “Практика Господарем”. Карпаторускій сборник астрологических и метеорологических предсказаний и примѣт по рукописи 1740 года / Ю.А.Яворській. – Львовь, 1921. – 17с.

30. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1837. – Kraków, 1837. – 48 s.

31. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski na rok panski 1857. – Kraków, 1857. – 70s.

32. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1867. – Kraków, 1867. – 64 s.

33. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1877. – Kraków, 1877. – 181 s.

34. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1880. – Kraków, 1880. – 188 s.

35. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno–gospodarski i domowy na rok panski 1882. – Kraków, 1882. – 146 s.

36. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1887. – Kraków, 1887. – 220 s.

37. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1888. – Kraków, 1888. – 352 s.

38. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1897. – Kraków, 1897. – 432 s.

39. Moszyński K. Kultura ludowa słowian / Kazimierz Moszyński. – Kraków, 1934. – Cz.2: Kultura duchowa. – 725 s.

40. Praktyka gospodarska pozyteczna. – Przemysl, 1808. – 47 s.

41. SnaiderJ. Zkraju. Huculów / Józef Snaider // Lud: Kwartalniketnograficzny. – Lwów, 1900. – Т. VI. – S.257–267.

References

1. Arkhiv IN NAN Ukrayiny. – F. 1. – Op. 2. – Spr. 620. – 67 ark.
2. Tam samo. – Spr. 654. – 132 ark.
3. Tam samo. – Spr. 658. – 173 ark.
4. Tam samo. – Spr. 691. – 142 ark.
5. Tam samo. – Spr. 692. – 57 ark.
6. Tam samo. – Spr. 693. – 35 ark.
7. Tam samo. – Spr. 694. – 42 ark.

* “Косарі” – українська назва сузір'я Оріон.

8. Tam samo. – Spr. 695. – 80 ark.
9. Arkhiv LNU imeni Ivana Franka. – F.119. – Op.17. – Spr.118–E. – 27 ark.
10. Tam samo. – Spr. 251–E. – 63 ark.
11. Tam samo. – Spr. 381–E. – 28 ark.
12. Tam samo. – Spr. 392–E. – 97 ark.
13. Boyan S. Znannya meteorolohichni v narodnomu kalendari boykiv [Elektronnyy resurs] / S. Boyan. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nikp_2013_22-23_14.pdf.
14. Vasyanovych O. O. Narodna meteorolohiya ukrayintsiv Tsentral'noho Polissya kintsya XIX – poch. XXI st.: dys. ... kand. ist. nauk za spets. 07.00.05 – etnolohiya / Oleksandr Oleksandrovych Vasyanovych. – Kyiv, 2006. – 211 s. (na pravakh rukopysu).
15. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy (z dod. i dopov.) / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. – Kyiv; Irpin': Perun, 2005. – 1728 s.
16. Halyts'ko-rus'ki narodni prypovidky. U 3 kh t. / zibrav, uporyadkuvav i pojasnyv dr. I. Franko. – 2-e vyd. – L'viv: LNU im. I. Franka, 2006. – T.1. – 831 s.
17. Halyts'ko-rus'ki narodni prypovidky. U 3 kh t. / zibrav, uporyadkuvav i pojasnyv dr. I. Franko. – 2-e vyd. – L'viv: LNU im. I. Franka, 2006. – T.2. – 818 s.
18. Hnatyuk V. Halyts'ko-rus'ki anekdoty / Volodymyr Hnatyuk // Etnografichnyy zbirnyk. – L'viv, 1899. – T.VI. – 373 s.
19. E. F. Ob uhrorssakh / E. F. // Nauka. – Vena, 1893. – S.148–162.
20. Dashko N. A. Kurs lektsiy po synopticheskoy meteorolohiyi / N. A. Dashko. – Vladyvostok: DVHU, 2005. – 523 s.
21. Ermolov A. Narodnaya sel'skokhozyaystvennaya mudrost' v poslovytsakh, pohovorkakh, prymetakh / A. Ermolov. – Sankt-Peterburh, 1905. – Chast' IV: Narodnoe pohodovedenye. – 469 s.
22. Myron [Franko I.] Yuzhnorusskiy hromnyk / Myron // Kyevs'kaya Starina. – Kyeve, 1892. – Vyp.3. – S.482–484.
23. P. Y. [Petr Yvanov] Koe-chto yz narodnykh prymet, kasayushchikhsya pohody i urozhaya: (Materyaly dlya kharakterystyky myrovozzrenyya y byta krest'yan Kupyana. uezda) / P. I[vanov] // Etnograficheskoe obozrenye. – 1897. – Kn. 33. – № 2. – S. 17–43.
24. Skrypnyk H. Narodna meteorolohiya / H. Skrypnyk // Ukrayintsi: istoryko-etnografichna monohrafiya u dvokh knykhakh. – Opishne: Ukrayins'ke narodoznavstvo, 1999. – Kn. 2. – S. 284–285.
25. Tokarev S. A. Prymety y hadanyya / S. A. Tokarev // Kalendarnye obychay i obryady v stranakh zarubezhnoy Evropy: Istorycheskye korni y razvytye obychaev. – Moskva: Nauka, 1983. – S.55–67.
26. Tonkova E. E. Narodnaya prymeta s pozytsiyi lynchokohnytyvystyky y lynchovokul'turolohyi: dys. ... kand. fylol. nauk po spets. 10.02.01. – russky yazyk [Elektronnyy resurs] / Elena Evhen'evna Tonkova. – Belhorod, 2007. – Rezhym dostupu: <http://cheloveknauka.com/narodnaya-primeta-s-pozitsiyi-lingvokognitivistiki-i-lingvokulturologii>. (na pravakh rukopysy).
27. Fedoriv-Khodak O. Narodni prymety peredbachennya pohody za sontsem ta misyatsem / Oksana Fedoriv-Khodak // Ukrayins'ka narodna entsyklopediya. – L'viv: Chervona kalyna, 1996. – S.536–574.
28. Shekeryk-Donykiv P. Rik u viruvannyakh hutsuliv (vybrani tvory) / Petro Shekeryk-Donykiv. – Verkhovyna: Hutsul'shchyna, 2009. – 352 s.
29. Yavorskiy Y. A. "Praktyka Hospodarem". Karpatorusskiy sbornyk astrolohycheskykh y meteorolohycheskykh predskazaniy y prymet po rukopysy 1740 hoda / Yu. A. Yavorskiy. – L'viv, 1921. – 17 s.
30. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1837. – Kraków, 1837. – 48 s.
31. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski na rok panski 1857. – Kraków, 1857. – 70s.
32. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1867. – Kraków, 1867. – 64 s.
33. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1877. – Kraków, 1877. – 181 s.
34. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1880. – Kraków, 1880. – 188 s.
35. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno-gospodarski i domowy na rok panski 1882. – Kraków, 1882. – 146 s.
36. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1887. – Kraków, 1887. – 220 s.
37. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy

- na rok panski 1888. – Kraków, 1888. – 352 s.
38. Kalendarz poski, ruski, astronomiczno gospodarski i domowy na rok panski 1897. – Kraków, 1897. – 432 s.
39. Moszyński K. Kultura ludowa słowian / Kazimierz Moszyński. – Kraków, 1934. – Cz.2: Kultura duchowa. – 725 s.
40. Praktyka gospodarska pozyteczna. – Przemysl, 1808. – 47 s.
41. Scaider J. Z kraju. Huculów / Józef Scaider // Lud: Kwartalnik etnograficzny. – Lwów, 1900. – T. VI. – S. 257–267.

Bilyakovskyy P. V., junior researcher at the Institute of Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), petyab2@gmail.com

Exceptionality of folk methods for meteo prognosis. A specific of local signs among the Carpathian Ukrainians

The sources of spreading the folk methods of weather forecast were investigated. The author analyses a theory of adoption of meteorological knowledge from the household reference books and other publications of XVIII–XIX st., used by the peasants. Data from these publications were collated with the traditional methods of forecasting. The main types of local meteorological signs, spread among the Carpathian Ukrainians, were determined and explored. A possibility of their rise on the small territories was proved.

Keywords: weather, forecasting, sign.

Біляковський П. В., молодший науковий співробітник, Інститут народознавства НАН України (Україна, Львів), petyab2@gmail.com

Самобытность народных методов метеопрогнозирования. Специфика локальных примет украинцев Карпат

Исследуются источники распространения народных методов предсказания погоды. Проанализирована теория заимствования метеорологических знаний крестьянами из хозяйственных советчиков и других изданий XVIII–XIX вв. Сопоставлены данные этих изданий с традиционными методами предсказания. Определены и исследованы основные виды локальных метеорологических примет украинцев Карпат. Доказана возможность их возникновения на небольших территориях.

Ключевые слова: погода, предсказание, примета.

* * *

УДК 090.1:027(477)“18/19”

Левицька Н. М.

доктор історичних наук,
професор кафедри українознавства,
Національний університет харчових технологій
(Україна, Київ), nadejda_ist@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПОСТУП БІБЛІОТЕК В УКРАЇНСЬКИХ ГУМАНІТАРНИХ ВИШАХ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

На основі архівних матеріалів та літературних джерел аналізуються передумови створення та методи роботи бібліотек вищих навчальних закладів. Наголошується на важливості підбору наукових та навчальних видань як необхідної складової забезпечення навчального процесу у гуманітарних вищих навчальних закладах України XIX – початку XX ст. Висвітлюються основні напрями роботи наукових бібліотек, які активно діяли при вишах на території України. Здійснено аналіз діяльності бібліотек, окреслено їх внесок у підготовку фахівців-гуманітаріїв. Доведено, що у досліджуваній період були сформовані найбільші труптовні бібліотеки у класичних університетах – Харківському, Київському, Новоросійському (Одеському), Київській духовній академії, Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька. Аналізуються фінансування бібліотек гуманітарних ВНЗ, доведено, що вони фінансувалися, як і самі виши, різними відомствами.

Ключові слова: бібліотека, література, рукописи, підручники, студенти, університет.

Входження України до європейського освітнього простору вимагає від вищих освітніх закладів якісних змін орієнтованих на універсальність підготовки фахівців, їх адаптацію на європейському ринку праці. У цих умовах важливого значення набуває забезпечення навчального процесу літературою, що мають бібліотеки вищих навчальних закладів. Актуальним і важливим, в умовах технізації та інформаційного супроводу навчального процесу, має бути вивчення досвіду роботи бібліотек українських вишів XIX – початку XX століть.